

KRONIKA

Knygos

Mokslinės monografijos „Lietuvos švietimo politikos transformacijos“ aptartis

2009 metų pabaigoje publikuota kolektyvinė monografija „Lietuvos švietimo politikos transformacijos“ (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009. 321 p.), kurioje reikšmingų išvalgų pateikia, naujų ir aktualių problemų kelia bei analizuoja, galimų jų sprendimo būdų ieško ir atranda Vilniaus universiteto profesoriai habilituoti daktarai Vanda Aramavičiūtė, Vilija Targamadžė, Rimantas Želvys, docentės daktarės Tatjana Bulajeva, Lilija Duoblienė, Giedrė Purvaneckienė, dėstytojai dr. Kęstutis Kaminskas, dr. Irena Stonkuvienė, Giedrė Čiužaitė bei tarptautiniai švietimo ekspertai Virginija Būdienė, dr. Liudvika Leišytė ir dr. Algirdas Zabulionis.

Pagrindinis monografijos tikslas – ištirti Lietuvos švietimo politikos transformacijas lemiančius veiksnius, Lietuvos ir Europos Sąjungos švietimo politikos dermę ir aptarti Lietuvos politikos tendencijas, analizuojant švietimo politikos dokumentus ir išryškinant švietimo politikos kontekstą. Leidinį sudaro 4 skyriai ir 9 poskyriai, pratarinė ir išvados, kurias parengė monografijos sudarytojos T. Bulajeva ir L. Duoblienė. Monografija parašyta tiksliai ir aiškiai moksliniu stiliumi, išsaugant kiekvieno autoriaus stiliaus unikalumą. Taip pat pažymėtinas leidinio sudarytojų nuopelnas išlaikant vientisą ir logišką monografijos struktūrą.

Monografija pradedama išsamia dabartinės Lietuvos švietimo politikos situacijos aptartimi,

išryškinant socialinio ir ekonominio konteksto svarbą švietimo politikos kūrimui, pabrėžiant globalios ekonomikos ir globalaus švietimo sąsajas. Daug dėmesio skiriama (kvazi)globalizacijos poveikiui pokomunistinių šalių, tarp jų ir Lietuvos, švietimui. Meistriškai žongliruojant transformacijos, standartizacijos, marketizacijos, internacionalizacijos, integracijos, sovietizacijos, globalizacijos, kvaziglobalizacijos, kapitalizmo, socializmo, pragmatizmo, kosmopolitizmo, voliuntarizmo, masiškėjimo, diferenciacijos, demokratijos ir panašiomis sąvokomis, daromi svarbūs apibendrinimai ir reikšmingos išvados. Skyriaus autorius R. Želvys taikliai pastebi, kad šiuo metu galiojančio Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo nuostatos apie švietimą, kaip prioritetiškai remiamą visuomenės raidos sritį, „jau beveik du dešimtmečius taip ir lieka vien geru palinkėjimu“ (p. 14). Mokslininkas prognozuoja, kad „pokomunistinio mentaliteto apraiškos ir toliau turės įtakos Lietuvos politiniams sprendimams, o ši įtaka nebūtinai pasireikš sąmoningo, racionalaus mąstymo lygmeniu“ (p. 31).

Antrame monografijos skyriuje dėmesys telkiamas į nacionalinius aukštojo mokslo pertvarkos ypatumus. Pirmo poskyrio autorė L. Leišytė bando gilintis į globalizacijos įtaką Lietuvos aukštojo mokslo kokybei, į globalizacijos erdvę ir mastą, judėjimą ir nejudrą bei globalių transformacijų sukeltas implikacijas Lietuvai ir jos aukštajam mokslui. Poskyryje plūstančios infor-

macinės srovės stiprumas negailestingai nardina ne tik skaitytoją, bet ir pačią teksto autorę, todėl tik ištvėringiausiems pavyksta išnirti prie išvadų, kuriose išsamiai atskleidžiamas globalizacijos poveikio daugiareikšmiškumas.

Antrame poskyryje „Aukštojo mokslo pertvarka: tradicijos, naujos strategijos ir rinkos poreikiai“ vertinamas aukštojo mokslo reformavimo kelias, svarstomi pagrindiniai aukštojo mokslo pertvarkos Lietuvoje probleminiai laukai. Pravartu atkreipti dėmesį į poskyrio autorių G. Purvaneckienės ir G. Čiužaitės pateiktas rekomendacijas, kaip galima siekti socialinio teisingumo aukštajame moksle. Mokslininkės siūlo įvesti „nedidelę visuotinę įmoką už mokslą (nepažeidžiant Konstitucijos arba ją pakeičiant) bei tobulinti esamą paskolų sistemą, stengiantis pasinaudoti Valstybinio mokslo ir studijų fondo arba kitomis valstybės institucijomis, o ne komerciniais bankais“ (p. 85). Manytume, rekomendacijos taptų dar vertingesnės, jei būtų pateiktos alternatyvos, kokio dydžio galėtų būti „visuotinė įmoka“, kad Lietuvoje ji būtų suprantama kaip „nedidelė“.

Trečio monografijos skyriaus pirmame poskyryje aptariamos švietimo valdymo decentralizavimo ir iš jo kylančios mokyklos autonomijos galimybės ir ribos. Apibrėžiama institucinės autonomijos samprata, nurodomi jos tipai, aiškinamasi, kokios institucinės autonomijos stiprinimo galimybės, ieškoma biurokratinės kontrolės bei institucijų autonomijos sąlyčio taškų. Itin reikšminga politiniuose debatuose turėtų tapti poskyrio autorių T. Bulajevos ir K. Kaminsko daroma išvada, kad „jokia autonomija negali suteikti absoliučios nepriklausomybės, todėl nė viena švietimo sistemai priklausanti institucija negali būti visiškai laisva nei struktūriškai, nei funkcionaliai nuo išorės valdžios, valstybės ir visos visuomenės kontrolės. Ši kontrolė yra svarbi institucijos išgyvenimo ir sėkmingos regeneracijos sąlyga“ (p. 103).

Žvilgsnis į aštriausias ugdymo turinio pertvarkos briaunas telkiamas antrame poskyryje,

kurio autorė L. Duoblienė ieško atsakymų į tokius provokuojančius klausimus: kaip ugdymo turinys tampa priemone valdininkijai įgyvendinti socialinę reprodukciją? kaip, pasitelkus mokomųjų dalykų programas, galima kontroliuoti, formalizuoti ir biurokratizuoti ugdymo procesą? kaip per *hidden curriculum* galima jaunuomenei internalizuoti tam tikrą ideologiją? ir pan. Baigtinumu išsiskiria bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinio problematikos analizė raidos aspektu, įrodanti, kad, pavyzdžiui, nuolat deklaruojamo atnaujinimo kontekste socialinio ugdymo programų turinys vis dėlto keičiasi labai nedaug.

Trečiame poskyryje apžvelgiami Vilniaus universiteto Švietimo politikos centro inicijuoti ir Lietuvoje vykdyti korepetitoravimo tyrimai. Samprotaujama, ar šešėlinį švietimą Lietuvoje reikėtų suvokti kaip stratifikaciją, ar kaip pagalbą mokiniui. Poskyrio autoriai V. Būdienė ir A. Zabulionis aptaria korepetitoravimo bruožus, mastą, formas ir veiksmus, ekonominius ir etinius šio reiškinio aspektus bei pasekmes. Konstatuojama, kad Lietuvoje du trečdaliai bendrojo lavinimo mokyklos abiturientų mokosi papildomai samdydami repetitorius ar lankydami parengiamuosius kursus.

Trečio skyriaus ketvirtame poskyryje brėžiami alternatyvios bendrojo lavinimo mokyklos sampratos kontūrai. Pesimistiškame visos monografijos kontekste optimizmu išsiskiria profesorės V. Targamadžės išvalgos apie pozityvius Lietuvos švietimo politikos poslinkius alternatyvaus ugdymo plėtotės link. Jais galėtų būti Švietimo ir mokslo ministerijos numatyti strateginiai netradicinio ugdymo orientyrai bei Europos struktūrinių fondų finansuojamas nacionalinės reikšmės projektas „Alternatyvus ugdymas“.

Ketvirtas monografijos skyrius „Švietimo politika ir sociokultūrinio ugdymo prioritetai“ pradedamas globalizacijos iššūkių vertybinių nuostatų kaitai analize. Profesorės V. Aramavičiūtės tyrimai atskleidė, kad ir aukštesniųjų

klasių mokinių, ir mokytojų pažintinis prasminis vertybių internalizacijos lygmuo nėra pakankamas, galintis, viena vertus, silpninti emocinį ir praktinį internalizacijos lygmenį, antra vertus, didinti atotrūkį tarp bendrosiose programose propaguojamų vertybių ir jų funkcionavimo ugdymo realybėje. Siekiant to išvengti, būtina tobulinti esamą pedagogų rengimo sistemą, joje skiriant deramą vietą asmens vertybinėms nuostatomis ugdyti.

Antro poskyrio autorė T. Bulajeva nagrinėja Europos Sąjungos ir Lietuvos kalbų politiką, kurios ašimi lieka kultūrinės ir lingvistinės įvairovės išsaugojimas. Pristatomi kalbų politikos tipai ir ES kalbų politiką grindžianti daugiakalbystės koncepcija, problemiška analizuojama ankstyvojo užsienio kalbų mokymosi ilginimo ir ankstinimo situacija. Nuosekliai aptariant keturis galimus ES kalbų vystymosi scenarijus, nurodoma, kad Lietuvos kalbų politikai linkę rinktis kelią, kai daugiakalbystė redukuojasi iki trijų pagrindinių Europos kalbų: anglų, vokiečių ir prancūzų. Poskyryje teisingai pastebima, kad žingsnių, kaip didinti vokiečių ir prancūzų kalbų besimokančiųjų skaičių mokyklose, politiniu lygmeniu kol kas nėra.

Ketvirtą skyrių užbaigia I. Stonkuvienės parengta analizė „Švietimo politika kultūros ir kultūra švietimo politikos kontekste“, kurioje apžvelgiami kultūros ir švietimo santykiai, aptariamasi moksliniame ir plačiajame diskurse vartojamos kultūros, ugdymo, tradicijos, etniškumo sampratos, jų kaita, taip pat ugdymo kaip inkultūracijos problemiškas. Neaptikdama pozityvių transformacijų švietimo ir kultūros arba kultūros ir švietimo kontekstuose, mokslininkė konstatuoja, kad nors Lietuvos švietimo sistemą paveikė dideli esminiai pokyčiai, tačiau „padėtis kultūros atžvilgiu iš esmės liko nepasikeitusi“ (p. 237).

Monografijos pabaigoje užtikrintai dedami svarbiausi išvadų akcentai. Pesimistiškai nuskamba apibendrinanti dviejų nesusisiekiančių indų – švietimo dokumentų ir gyvenimo – metafora. Dar

pesimistiškiau – apgailėstojimas, kad „švietimo politika beveik nesikeičia“ (p. 265). Kartu įvardijama susiklosčiusios padėties priežastis – tai „posovietinis mentalitetas, lengvai iškenčiantis, lengvai prisitaikantis ir lengvai gudraujantis, o tiksliau sakant – imituojantis ir simuliuojantis visus bent kiek daugiau pastangų reikalaujančius procesus bei saugantis savo socialines pozicijas“ (ten pat). Išvadų minorą skaidrina nelengva ir negreita, tačiau bene vienintelė reali perspektyva: „Turi subręsti nauja tautos sąmonė, o kartu susibrandinti nauja švietimo bendruomenės karta, kuriai švietimo politikos refleksija, analizė ir interpretacija taps garbingos ir natūralios pilietinės laikysenos išraiška“ (ten pat).

Monografijoje pateikti samprotavimai, vertinimai, rekomendacijos išties reikšmingi ne tik šiandienės Lietuvos švietimo politikos architektams, vykdytojams, analitikams, akademinei ir pedagoginei bendruomenei, bet ir visiems, neabejingiems ateities kartų ugdymui. Nekvestionuotina ir išliekamoji monografijos vertė, ypač tiems, kurie studijuos pirmo atkurtos Nepriklausomos Lietuvos dvidešimtmečio švietimo politikos istoriją, modeliuos ir projektuos jos tęsinį ir suvokdami istorinio perimamumo principą mokysis iš padarytų klaidų.

Autorių kolektyvą reikėtų sveikinti (1) už pastangas kritiškai ir kartu geranoriškai pažvelgti į dabartinės Lietuvos švietimo politikos tendencijas, žvilgsnį labiau nukreipiant į problemiškas sritis, ir (2) už drąsą, nes imtis objektyviai analizuoti savo šalies švietimo politiką daugeliui autorių yra tiesiog nepatogu. Linkėtume naujų įžvalgų (mokslinio dėmesio vertos transformacijos vyksta kone visose Lietuvos švietimo politikos srityse), monografijos tęsinio (o gal ir visos tokio pobūdžio monografijų serijos) bei sėkmės artinant tokius sudėtingus ir skirtingus mokslininkų ir politikų pasaulius. Tai, kad ši monografija atveria nepažintas erdves ne tik naujiems tyrimams, bet ir naujiems politiniams sprendimams, yra akivaizdu.

Robertas Bartusevičius